

На острові Масальський, розташованому біля райцентру Пирятин, влаштували розчищення річки Удай. У вихідний майже 80 службовців міськради, представників підприємств, установ, організацій, небайдужі містяни обкошували прибережну зону, звільняли її від сміття, витягували з води повалені дерева. Розчищати русло річки допомагали працівники комунального підприємства «Каштан» і Пирятинського лісгоспу. Звісно, знадобилася потужна техніка, зокрема трактори та екскаватори. Учасники толоки переконані: після такої акції річка стане чистішою й повноводною, *інформує з Полтавщини наш власкор Василь Неїжмак*

І все-таки: чому виходять річки з берегів, або Чи можна мінімізувати наслідки руйнівних повеней у Карпатському регіоні?

Думки і висновки з цього надзвичайно складного питання хотіли б почути від авторитетного вченого, доктора біологічних наук, професора, заслуженого природоохоронця України, заступника директора Карпатського біосферного заповідника Федора Гамора. Адже ідеї і дослідження цього науковця добре відомі і в Україні, і в Європі. Він чи не перший сміливо заявив: уся увага урядовців спрямовується на ліквідацію наслідків повеней, а не на пошуки причин стихійних лих.

Надмірні опади — лише один із факторів

— Федоре Дмитровичу, хотілося б почути вашу думку з приводу катастрофічних паводків у Карпатах... Уже 21 рік тому (22 січня 1999 р.) на сторінках «Голосу України» під промовистою назвою «Чому виходять річки з берегів?» що гостру та надзвичайно важливу і для нашої, і для інших країн, територією яких пролягають Карпати, проблему ви порушували, мабуть, перший у державі. Великі повені після нищівної 1998-го повторювалися 2001-го, 2008-го, трохи менші у наступні роки і знову велика — нещодавно. Щоправда, нині величезної шкоди завдано на Прикарпатті та Буковині, меншої — на Закарпатті... Що спричиняє насамперед такі сильні удари стихії в Українських Карпатах і сусідніх країнах?

— Нині, як і двадцять років тому, в офіційних заявах урядовців ідеться лише про те, що причиною паводків є надмірна кількість опадів. Але це лише один із факторів.

На жаль, і тоді, і сьогодні нічого навіть не говориться про причини катастрофічних повеней, що породжені недалекоглядною діяльністю людини, та про можливість зменшення ймовірності виникнення катастрофічних наслідків від цієї стихії.

На думку багатьох науковців, ситуація, що склалася, без сумніву, вимагає вдосконалення режиму господарювання у горах. І насамперед — у лісових екосистемах. Але зрозуміло, що наявна нормативно-правова база та менталітет багатьох керівників і чималої частини населення не сприяють розв'язанню цих проблем...

І тут, на наше глибоке переконання, без переорієнтації народногосподарського комплексу гірських регіонів у бік розвитку екологічно безпечних видів діяльності цьому краю завжди потенційно загрожуватимуть не тільки повені, а й інші стихійні лиха.

Тому, як визначається у Протоколі про стале управління лісами до Рамкової конвенції про охорону і сталий розвиток Карпат (ратифікований законом України), необхідно дбати, щоб захисні функції лісів краще посприяли збереженню ґрунтів, зсувам, лавинам і каменападам. Для цього

потрібно заохочувати методи сталого управління лісами, які мають підвищувати стабільність і протидію природним та антропогенним порушенням.

Управління лісами й лісовими землями та їхнє використання має проводитись у спосіб та в кількості, що підтримує їхню біорізноманітність, продуктивність, життєстійкість, відновлювальні властивості та потенціал виконання нині й у майбутньому відповідних, насамперед — екологічних, а вже потім економічних і соціальних функцій на місцевому, національному та глобальному рівнях. І щоб не завдавати шкоди іншим екосистемам.

Але трансформації у лісовому законодавстві, які відбулись уже після сумнозвісних катастрофічних паводків на Закарпатті в 1998-му та 2001-му, мабуть, не сприяють цьому. Міркуйте самі. У Лісовому кодексі України (ухвалений 1994 року) було чітко зафіксовано положення про те, що ліси «мають обмежене використання і підлягають охороні». А вже в його редакції, прийнятій в 2006-му, записано: «Ліси є джерелом для задоволення потреб суспільства в лісових ресурсах».

— Глибокі зміни в екосистемі Карпат внесла людина своєю поведінкою безоглядною і навіть варварською діяльністю. Це стверджували академік Голубець, професори Комендар, Стойко, Туниця й інші науковці. Але їхні застереження і перестороги, на жаль, переважно залишаються на папері...

— Саме так. Тому що за висновками, зокрема, академіка Михайла Голубця, глибокі антропогенні зміни біоценологічного покриву обумовили збільшення поверхневого стоку вчетверо, а зниження сумарного випаровування і випаровування води, що затримуються на кронах дерев, — на десять відсотків. Окрім того, внаслідок величезних ерозійних процесів у горах відбувається замулення русел Тиси, Дністра, Прута та інших гірських річок і потоків, що також сприяє підвищенню рівня води у них. За деякими підрахунками, річки лише Закарпаття щорічно виносять майже 1,8 мільйона тонн твердих наносів. Під час великих дощів кількість намулу зростає в декілька разів, осідає на дно річок та змінює їхнє русло.

► досьє «ГОЛОСУ УКРАЇНИ»

Федір Гамор (на знімку) народився 28 березня 1951 р. у високогірному селі Верхнє Водяне Рахівського району на Закарпатті.

Закінчив у 1974-му біологічний факультет Ужгородського державного університету. Організатор та багаторічний директор Карпатського біосферного заповідника (1987—2013 рр.). Працював на керівних посадах у державних та господарських органах, а також за сумісництвом професором Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника, Ужгородського національного університету та Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна».

Був позаштатним радником міністра екології та природних ресурсів України. Ініціатор та співорганізатор процесу створення транснаціонального об'єкта Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО «Букові праліси і давні ліси Карпат та інших регіонів Європи» і європейської мережі букових лісів, організації румунського природного парку «Гори Марамуреш» та українсько-румунського біосферного резервату в Марамароських горах. Стояв біля витоків розроблення проекту створення українсько-словацько-польського біосферного резервату «Східні Карпати».

Ф. Гамор — автор і співавтор приблизно 1200 наукових, науково-популярних та публіцистичних монографій і статей, палкий захисник природи Карпат, один із фундаторів заповідної справи в Україні, активний пропагандист ідеї сталого розвитку.

Професор — кавалер ордена «За заслуги». Член Національної комісії України у справах ЮНЕСКО, почесний працівник заповідної справи України, почесний працівник туризму України, почесний громадянин Рахова та румунського міста Вішеу-де-Сус, член Національної спілки журналістів України.

Лісистість зменшилась із 95 до 53 відсотків

— Лісистість наших гір колись сягала 95 відсотків. Як нині оцінюєте? Адже лісівники твердять, що суцільні рубки, до прикладу, зведені майже до мінімуму...

— Це трохи не так. І проілюструємо на маленькому прикладі зі стану лісокористування у верхів'ях басейну Тиси, в межах Рахівського району Закарпаття. Скажімо, у 2005 році тут 76,3 відсотка заготовленої деревини отримано шляхом суцільних рубок, а в 2012-му цей показник уже зріс до 85 відсотків. Згодом, після оприлюднення цих даних, графа «суцільні рубки» просто зникла зі статистичних бюлетенів. Але космічні знімки та інші фотодокументи, які є загальнодоступними, не дають підстав стверджувати, що суцільні рубки зменшились. Це підтверджується й нещодавньою заявою экс-керівника Державної екологічної інспекції України Єгора Фірсова на одному з телеканалів.

А взагалі, насправді, внаслідок багатовікової господарської діяльності у горах лісистість Українських Карпат зменшилась із 95 до 53 відсотків, знижено на 200—300 метрів верхню межу лісу, порушено вікову структуру деревостанів. У їхньому складі понад 70 відсотків становлять молодняки та середньовікові насадження, водорегулююча роль яких набагато нижча, ніж

у перестиглих і перестійних лісах. На значних площах створено монокультури смереки, які також менше утримують вологу.

Лісозаготівлі нерідко проводять уздовж річок, гірських потоків та поблизу автодоріг. У такий спосіб у багатьох місцях знищують водоохоронні лісосмуги, значні вирубки проводяться на висотах 800—1200 метрів над рівнем моря, тобто там, де найбільше опадів.

Крім того, велика розораність гірських крутосхилів, пасовишна деградація гірських лук, повальне застосування тракторного трельовання деревини з гір, будівництво нафто- і газогонів, ліній електропередач, безсистемне прокладання великої кількості ґрунтових гірських доріг, джипінги викликають величезні ерозійні процеси, внаслідок яких утворюються селі, зсуви, замулюються русла гірських річок і потоків. До того ж переважна більшість зсувів ґрунтів відбувається на околицях населених пунктів та вздовж трельовальних волоків, автотролейних шляхів, де здебільшого ведеться безсистемна господарська діяльність.

«Господь пробачає завжди, людина — іноді, природа — ніколи!»

— Саме тому хочемо нагадати, що в експертному висновку державної комісії з вивчення причин листопадового 1998 року катастрофічного паводка

нального природного парку, де вирубки лісів не проводяться. Це так. Але там, треба пам'ятати, ще до створення цього національного природного парку, людина у минулому вже добряче погосподарювала. Тому у складі його лісів молодняки та середньовікові насадження становлять 87,4 відсотка, а праліси та квазіпраліси — лише 1,2 відсотка.

Доречно навести й інший приклад, який красномовно ілюструє тезу про те, як від режиму лісокористування залежать обсяги збитків од повеней. Це праліси Угольсько-Широколузанського масиву Карпатського біосферного заповідника, у зоні розміщення яких ні в попередні роки, ні тепер паводок не завдав таких великих збитків, як, скажімо, в інших частинах Карпат, де найбільше вирубують ліси.

— І все ж, Федоре Дмитровичу, життя триває — хай і з коронавірусною пошестю. А нинішнє літо дошкуляє ще й небажаними зливами, градобоями та нестримними вітровоями... Але ж людині притаманно вірити і сподіватися, що її величність Природа полякає, трохи помститься нам і все буде нарешті гаразд?..

— Ви праві: «людині притаманно вірити й сподіватися». І в цьому контексті важливими є християнські постулати про те, що Природа — Божий дар, а її збереження є обов'язком кожної людини. Наскільки вона береже природу, настільки природа віддячує їй. І навпаки — знищення природи рівнозначне знищенню людства. Божа воля, всемогутність виявляються у великій книзі, що її називаємо Природою, з її закономірностями та взаємозалежностями. Коли ці закономірності порушуються, природа гине, світу загрожують катастрофи. Всілякі порушення законів природи, продиктовані автором Всесвіту — Богом, — караються самою Природою...

Тому у цій непростій ситуації людині потрібно зупинитись, озирнутися та задуматися й запам'ятати, зокрема, проголошені нещодавно Папою Римським Франциском надзвичайно актуальні слова: «Господь Бог пробачає завжди, людина — іноді, природа — ніколи!».

Але, попри все, ми переконані: хоч які б великі кошти виділяла держава на ліквідацію наслідків катастрофічних повеней, та без зміни режиму господарювання в горах цьому краю завжди потенційно загрожуватимуть не тільки паводки, а й інші стихійні лиха...

Розмовляв Василь НИТКА. Рахів Закарпатської області.

Фото надано автором.